

Field : *İslamic Studies, Women Studies*

Type : *Review Article*

Recieved: 01.03.2016 - **Accepted:** 30.05.2016

Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam'da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar¹

Sıddık AĞÇOBAN

Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din sosyolojisi Bilimdalı

E-Posta: s.agcoban@hotmail.com

Öz

“Kadın” kavramı bir cinsiyet şekli olarak erkeğin eşiti iken onun kültürel bir olgu olarak şahsına özgü bir geçmişi vardır. Tarihsel süreç içerisinde kadın bazı toplumlarda özgürlük, esaret, bereket gibi anlamları temsil ederken bazılarında ezoterik mesajların iletildiği bir sembol olarak görülmüştür. Kültürel, dinsel ve geleneksel yaklaşımların ‘kadın’a yüklediği anlamın sürekli değişmesi kadının sadece bir cinsiyet olarak değil aynı zamanda toplumsal bir olgu olarak da tanımlanmasına yol açmıştır. “Kadın” olgusu üzerine yapılan çalışmaların bu olguyu toplum süreçleriyle paralel bir ilişki içerisinde ele alması bundandır. Bazı belgeler eski toplumlarda; kimi zaman kadının felaketin habercisi olarak görüldüğü, insan olup olmadığının tartışıldığı hatta bazılarında insandan sayılmadığını göstermektedir. Bundan yola çıkan bazı araştırmacılar kadın olgusuna yönelik tarihi bakış açısında İslam medeniyeti ile büyük ve olumlu bir kırılma yaşandığını ve kadının günümüz modern toplumlarında sahip olduğu hakların da bu kırılma sürecinin bir devamı olarak okunması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bunlara göre Kur’an’da genel durumdan bahsedilirken kadın ile erkeğin eşit mesafede muhatap alınması ve bunun Sünnet aracılığıyla pekiştirilmesi, toplumda _kadın-erkek dengesinde_ eşitleyici bir geleneğin oluşması için başlangıç görevi görmüştür. İslam toplumlarında kadına yönelik olumsuz tutum ve davranışların nedeni ise Kuran ve Sünnet geleneğinin yanlış okunmasından kaynaklanmaktadır. Alan taramasına dayanan bu araştırma - yukarıdaki izleğe uygun olarak- ilk aşamada “kadın” olgusuna tarihsel süreçler ve kültürel farklılıklar içerisinde bakmayı deniyor. Bu bağlamda eski medeniyetlerde kadına yönelik düşüncelerden yola çıkıyor ve tarihsel bir süreç izleyerek İslam medeniyetine kadar geliyor. İkinci aşamada Müslüman toplumlarda kadına yönelik tutum ve davranışlar panoramik bir bakışla inceleniyor. Burada başta Kuran-ı Kerim olmak üzere İslam dininin temel kaynakları referans noktası olarak alınıyor ve toplumsal tutumlar ile referans noktaları arasındaki ayrışma çizgileri irdeleniyor. Metnin özgün noktasını ise kadın olgusuna bütün tarihsel süreçleri ve kültürel farklılıkları birleştirerek bakma çabası oluşturuyor. Burada, “kadına yönelik toplumsal tutumlarda doğrusal ve pozitif bir ilerleme süreci var mıdır ve İslam medeniyeti bu sürecin neresinde durmaktadır?” soruları araştırmanın ana temasını teşkil ediyor.

Anahtar Kelimeler: Kadın, kültür, toplum, İslam

¹ This article was presented in the 5th International Science, Culture and Sport Conference, which was held in Kazakhstan from 13th to the 15th of April, 2016.

The Discussion on the Women Depicted in İslam and Cultural Development of fact of Women

Abstract

Debates on the Cultural Evolution of “Women Phenomenon” and Place of Women in Islam While the concept “Woman”, as a gender form, is the equivalent of the “man”, it has a unique history as a cultural phenomenon. Within the historical process, while women have represented such meanings as liberty, slavery, fruitfulness in some societies, in some others they have been regarded as a symbol where esoteric messages are transmitted. The constant changes in the meaning attributed to the “woman” by the cultural, religious and traditional approaches have led the way in defining the “woman” not only as a gender but also as a social phenomenon. This is the reason why the studies conducted on the phenomenon of “Woman” addresses this phenomenon within a parallel relationship with the society processes. Some documents indicate that, in the ancient societies, the women were sometimes regarded as a doomsayer, were subjected to the discussions on whether they are human or not and even, in some of them, were deemed to be non-human beings. From this point of view, some researchers have suggested that there occurred a great and positive breaking in the historical perspective towards the woman phenomenon with the Islamic civilization and that also the rights possessed by women in today’s modern societies must be read as a continuation of this breaking process. According to these researchers, the fact that the Qur’an addresses the woman and man equally while mentioning the general status and its consolidation through Sunnah served as a starting pointing the formation of an equalizing tradition --- in the woman-man balance --- in the society. The reason of the negative attitudes and behaviors towards woman in Islamic societies stems from the incorrect reading of the Qur’an and Sunnah tradition. Based on field survey, this research tries to look at the phenomenon of “woman” within the historical processes and cultural differences --- in accordance with the path above -- at the first stage. In this context, it sets forth from the thoughts on the “women” in the ancient civilizations and comes up to Islamic civilization by following a historical process. At the second stage, the attitudes and behaviors towards women in Muslim societies are examined with a panoramic view. At this stage, the main sources of the Islamic religion, primarily including Qur’an, are taken as a reference point and the disintegration lines between social attitudes and reference points are discussed. The unique point of the text is constituted of the effort to look at the phenomenon “woman” by combining the whole historical processes and cultural differences. Herein, the questions “Is there a linear and positive progressing process in the social attitudes towards women?” and “where does the Islamic civilization stand at this process?” constitutes the main theme of the research.

Keywords: Women, culture, society, Islam

Giriş

Neda Armaner bir çalışmasının başında J. Stuart Mill'e atfettiği "Bir medeniyetin seviyesini ölçmek isterseniz derhal kadının hayat şartlarına bakınız" cümlesini kullanır. (Armaner, 1961:131) Armaner'in bu cümleyle başlamasının nedeni kuşkusuz Mill'de olduğu gibi pek çok kimsenin "kadın" olgusuna biyolojik bir unsur olarak değil sosyolojik bir olgu olarak yaklaşmasıdır. Gerçekten de gerek tarih çalışmaları gerekse antropoloji çalışmaları bir kültürün izlerini ararken o kültürdeki "kadın" imgesinden "erkek" imgesine göre daha çok faydalanır. Bundan dolayı Mill'in yukarıda geçen sözünü "bir kültür kendi medeniyet görüşünü kadın üzerinden inşa etmeye çalışır" şeklinde yorumlamak bir açıdan doğru kabul edilebilir.

İslam medeniyeti ve bu medeniyet üzerine yapılan çalışmalarda kadın konusunun gündeme gelmesi de bundan dolayıdır. Özellikle son yüzyılda İslam kültür ve medeniyeti üzerine birçok savunucu veya muhalif yazılar yazıldığı ve bunların büyük çoğunluğunda kadın konusunun gündeme geldiği görülmektedir. Hatta tarihsel olarak oldukça eskimiş olmasına ve pek çok yazar Modernizm, gelenek, "İslam ve kadın" gibi konuları konuşmaktan bıkmış olduğunu belirtmesine rağmen "İslam'da kadın" temalı yazılar hala ilgi çekebilmektedir. Özellikle İslam dininin Avrupa'ya açılması ile benzer konuların yeni bağlamlar içerisinde tekrar üretildiği görülmektedir.

Bu bildiri metninde "İslam'da kadın" konulu tartışmaların anatomik yapısı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda yazı şu alt başlıkları takip ederek ilerlemektedir.

- 1.Kadın olgusuna tarihsel bakış
- 2.İslam'da Kadın Konulu Tartışmalar
- 3.Kadın Olgusuna Bakışta Doğrusal Bir İlerleme Var mıdır?

1. Kadın Olgusuna Tarihsel Bakış

Kadın olgusuna tarihsel olarak yaklaşan metinlerin büyük çoğunluğu eski toplumlarda kadının dönemin insanlık değerinin altında muamele gördüğünü belirtmektedir. Buna göre mesela eski Çin'de kadın insandan sayılmazdı. Hatta ona ad dahi takılmazdı. (Canan, 1977:443) Konfüçyüs'e göre kadının erkeğin üzerinde gücü olmamalıdır. Bu insanlığın yararına değildir.(Tarhan, 2010:151) Eski Hindistan'da kadın felaketin habercisi sayılırdı. (Can, 2008:18) Eski Roma ve İran imparatorluklarında kadının insan olup olmadığı dahi tartışılırdı. (Canan, 1977:443)

Klasik Yahudi literatüründe her gün sabah ibadetinde okunan duada "Rabbim, beni kadın yaratmadığım için sana şükürler olsun!" denilmektedir. (Okiç, 1981:7) Yahudilikte kadının ev işlerinde çalışması ve erkeğin de ailenin geçimini sağlaması esastır. Kadınlar mecbur olmadıkça dini faaliyetlere katılmazlar, katılsalar bile ayrı bir yerde oturmak zorundadırlar. (Can, 2008:37-38)

Eski Hıristiyan metinlerinde de "erkek" olanın tercih edildiğine dair ifadeler bulmak oldukça kolaydır. Pavlus'a göre erkek kadın için değil kadın erkek için yaratılmıştır ve bu sebeple kadınlar rabbe bağlı olduğu gibi kocalarına da bağlı olmalıdır. (Okiç, 1981:7) Gustave le Bön'ün, İncil'de kadına iyi muamele yapılmadığını "kadını ölümden daha acı" olduğunu söyledikten sonra şu İncil ayetini verdiği iddia edilmektedir: "Allah'ın kendinden memnun

kaldığı kimseler kadından kendini kurtarır. Bin erkekten böyle iyi bir kişi buldum bütün kadınlar arasında bir tane bulamadım.” (Canan, 2008:387). Hıristiyanlıkta kadının görevi çocuk doğurmak ve onu en iyi şekilde yetiştirmektir. Hz Havva'nın Hz. Adem'i kandırıldığı ve cennetten kovulmasına sebep olduğu için aşağılandığı ve bunun bedeli olarak acı çekmek ve çocuk doğurmakla cezalandırıldığı inancı da (Can, 2008:38-39) Hıristiyan ilahiyatı tarafından üretilmiş bir düşünceye dayanmaktadır.

Kadının eski toplumlarda dönemin insanlık değerine denk ya da üstünde muamele gördüğüne yönelik bilgiler de vardır fakat ötekine göre oldukça azdır. Mesela, eski dönemlerde kadın bazı anaerkil aile tipinde görüldüğü gibi, doğurganlığı ve verimliliği sebebiyle hayatın, bereketin sembolü olarak algılanırdı. Aşırı derecede kutsanmış ve nihayet Kybele, Artemis, İştâr vb. mitolojik tanrıça örneklerindeki gibi tapınma kültürüne dönüşmüştür. (Çağıl, 2011:200)

Gökalp'e göre eski kavimler içinde hiçbir kavim Türkler kadar kadına hak vermemişler ve saygı göstermemişlerdir. Yine Gökalp'e göre eski Türklerde kadınlar amazon (savaşçı kadın) idi. (Gökalp, 2005:167). Eski Türklerde tek eşlilik hakimdi. Gelenekler çocuğu olmama, hasta olma gibi zorunlu durumlar hariç çok eşliliğe müsaade etmezdi. Bununla birlikte eski Türklerde cariyelik mevcuttu. “Küng, “olca” adları cariyeye anlamında kullanılırdı. Kadın devlet yönetiminde, toplum menfaatlerinde, aile içinde ve ekonomik hayatta eşi ile eşit söz hakkına sahip ve eşi kadar işin içindedir. (Avcı, 2010: 87-109) Türk kadınları İslam'ı kabul etmeden önceki haklarını, kabul edince de sürdürdüler. Çünkü bu haklara zaten sahiplerdi. (Can, 2008:33-34) Eski medeniyetler içerisinde en geniş kadın hakları Sümerler'deki Hammurabi kanunlarında, Asurlular'da ve kısmen Hititliler'de görülmektedir. (Can, 2008:20-22)

İslam'da kadın konulu tartışmaların başladığı nokta ise “cahiliye” denilen İslam öncesi Arap toplumuna rastlamaktadır. İslam öncesi Arap toplumlarında da kadının insan olup olmadığının tartışıldığı bilinmektedir. (Altındal, 1991:43) Sosyal statü ve haklar bakımından oldukça fakir durumda olan kadın, miras alamaz ve çok eşliliği reddetme hakkı bulunmazdı. (Canan, 1977:443)

Bununla birlikte eski Arap toplumunda kadının sosyal konumunun iddia edilenin aksi olduğunu ileri sürenler de bulunmuştur. Mesela Bilgiseven'e göre Cahiliye'de Arap kadınlar pek büyük bir mevki ve itibara sahiptiler. Cahiliye Araplarının kız çocuklarını öldürmesinin nedeni aşırı kıskançlıktı. (Bilgiseven, 1989:189)

2.İslam'da Kadın Konulu Tartışmalar

“İslam'da Kadın” konulu yazı ve tartışmalarda üç tür dil öne çıkmaktadır: a. Suçlama (saldırı) dili, b. Savunma dili. c. İdealize edilmiş dil.

a. Suçlama (saldırı) dili: Bu dilin temel çıkış noktası “İslam, erkek egemen bir toplum öngörmektedir” görüşüne dayanmaktadır. Bu görüşe bağlı olarak ileri sürülen iddialara göre 1- kadın eve hapsedilmiş, toplumdan ve iş hayatından dışlanmıştır. 2- Eğitim olanakları kısıtlanmıştır. 3- Sıkı kıyafet uygulamaları kadını kontrol etmenin bir aracı olarak kullanılmıştır. 4- Kadının hukuki hakları kısıtlanmıştır. Miras alma ve Şahitlik yapma olanakları eşit değildir. 5- Akli ve dini kapasitesi yetersiz görülmüş ve küçümsenmiştir. 6- Kadına yönelik şiddeti teşvik eden dinsel metinler bulunmaktadır.

Necla Arat, “Kadın Sorunu” adlı kitabında konuya yaklaşımını özetleyerek genel bir değerlendirme yapmaktadır. Ona göre İslâmiyette kadın, görüldüğü gibi, Tanrı'nın kullarına

bir armağanı, bu yüzden de ikinci sınıf bir vatandaşdır. Giderek vatandaş bile olmayıp bir "Meta"dır. Ancak iki kadın, bir erkeğe karşılık olabilir. İslâm'da kadının ana erdemi itaattir. Başkaldıran kadın şiddetle cezalandırılacaktır, "itaatli, iffetli ve iyi bir meta olan kadın" ailede hoş tutulacak, hele doğurganlık oranı yüksekse belli bir saygı da kazanacaktır. Ama birer değer gibi gösterilen tüm bu olumsuz yanlar, kadının ekonomik ve siyasal köleliğini ortadan kaldırmaz. Ekonomik ve siyasal özgürlüğü olmayan kadın ise hiçbir anlamda özgür değildir. İşte bu nedenle, Cumhuriyet'e kadar olan dönem, kadın için bir başeğme, suskunluk, ezilme, ölümden sonraki yaşamda cennet mutluluğuna kavuşma avuntusu içinde bekleme ve her yönden bir sömürülme dönemiydi. (Arat, 1980:67-68)

Turan Dursun ve İlhan Arsel de İslam'da kadın sorununa ağır eleştiriler getiren yazarlardandır. Dursun'a göre İslam dininde kadın erkeğe verilmiş bir meta olarak görülür ve erkeğe metasını istediği gibi kullanma hakkı tanınır. Ona göre kadın İslam şeriatının gözünde sadece mal değil aynı zamanda uğursuzdur da. Hadislerin içinde kadının uğursuzluğu ile ilgili sözler bulunmaktadır. İslam'da kadın erkeğe hep sunulur. Kur'an'da Cennette 'huri'lerin erkeklere sunulacağını bildirilmesi bile İslam'ın kadına bakışını anlatan nice kanıttan biridir. (Dursun, 1991:162-166)

Fakat Dursun'un yazılarında görüşlerin birçoğunun Arapça metinler üzerinde yapılan tahlillere dayandığı görülmektedir. Oysa Dursun'un metinlerinde Arap diline tam anlamıyla vakıf olmadığı anlaşılmaktadır. Dursun, sözlük çevirisi üzerinden kelimelere yaklaşmakta ve kelimenin Türkçe çevirisi üzerinden Türkçe anlamlarıyla yorumlamaktadır. Bundan dolayı Dursun'un eleştirileri bilimsel anlamda zayıf kategorisinde değerlendirilebilir.

İlhan Arsel ise "Şeriat ve Kadın" konulu hacimli kitabının tamamını bu konuya ayırmıştır. Ona göre İslam öncesinde kadın hak ve özgürlüklere sahipken şeriatla birlikte aşağılanmış, şehvet giderici olarak görülmüştür. İslam'a göre kadın aklen ve dinen yetersiz, karakterce kötü, cehennemden çoğunluğunu oluşturan bir yaratıktır. Kadının dünyaya gelmesi istenmez fakat gelmişse sömürülür, evlilikte kocasının mülkü sayılır. İslam kadını haysiyet duygusundan yoksun kılan, azap içinde yaşatan bir sistem olan çok eşliliğe izin vermiştir. İslam'da kadın hem siyasal hem de ekonomik anlamda geri bırakılmıştır. (Arsel, 1989) Ona göre bu gün İslam peygamberini kadın hakları şampiyonu olarak görenler ve Kuran'ın ilan ettiği kadın haklarını hala erişilememiş yücelikte sananlar yanılmaktadırlar. Çünkü İslam öncesi Arap toplumlarında kadını hor gören gelenekler hâkim olmamıştır. Ve ona göre kadın hak ve özgürlükleriyle ilgili sorunlar İslam'ın kendi özünden kaynaklanmaktadır. (Arsel, 1989:23)

Arsel'in kullandığı dildeki öfkeli ton Dursun'un kullandığı dildeki tonla benzeşmektedir. Her iki üslubun da en zayıf tarafı ileri sürülen iddiaları ispatlamak için geçerliliğine ve doğruluğuna bakmaksızın her türlü argümanı delil olarak kullanmak istemesidir.

b. Savunma dili: Bu dilin temel çıkış noktası ise "kadının tarih boyunca süren mahrumiyeti ve insan dışı muameleye maruz bırakıldığı makûs talihi İslam'la birlikte son bulmuştur" görüşüne dayanmaktadır. Bu dilde yukarıdaki eleştiriler şöyle cevaplanmaktadır: 1- Kadın İslam'da iş ve toplum hayatından dışlanmaz fakat bu alanların dışında durması tavsiye edilir. Bu da kadını dışlamak olarak değil ona pozitif ayrımcılık yapmak olarak yorumlanmalıdır. Çünkü iş hayatı zor, stresli ve yorucudur. Kadını bu ortamdan uzak tutmaya çalışmak onun zararına değil yararındır. 2- Kadının eğitim ortamı kısıtlanmamış, erkek ortamından ayrılmıştır. Bu da kadının onurunu artırmak içindir. İslam tarihinde okumuş çok kadın bulunmaktadır. Hatta İslam tarihinin sayılı alimlerinden biri Hz. Aişe'dir (rh). 3- Kadının

örtünmesi onu aşağılamaz tam tersine onurunu yüceltir. Çünkü kadın bedeni mahrem ve kutsaldır. Değerli olan şeylerin korunması gibi kadın bedeninin de korunması gereklidir. 4- Yaradılıştta kadın erkekle eşittir. Hukuktaki izafi ayrışma ekonomik yükümlülüklerle açıklanmalıdır. Kadının mirasta erkeğin yarısı kadar alması erkeğe yüklenen ekonomik sorumluluktan dolayıdır. 5-Şahitlikteki ölçü ise mutlak bir hüküm değildir, bazı şartlara bağlı olarak değişebilir. Kadının dinsel anlamda eksik olması özel günlerinin bulunduğunu anlatmak için kullanılmıştır. 6- İslam hiçbir zaman kadına şiddeti tasvip etmez hatta buna şiddetle karşı çıkar. 7- İslam toplumlarında kadına yönelik tutumların çoğu ayet ve hadisleri yanlış anlamaktan kaynaklanır. 8- Bu dilin en çok kullandığı argüman İslam öncesi Arap toplumundaki kötü örneklerdir.

Bu görüşlerden birine göre, İslam'ın ortaya çıkmasından ve Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğinden önce kadının öyküsü kuşkusuz boyun eğdirme ve baskının tarihçesi oldu. O hafife alındı, aşağılandı ve bütün kötülüklerin ve felaketlerin temel nedeni olarak görüldü. Hayvan gibi alınıp satılan kadın, toplumda mutlak veya bağımsız konumunu elde edemedi ve erkeğe köle yapıldı. Bütün hakları ihlal edildi ve erkeğin merhametine mahkum olarak yaşamak zorunda kaldı. Tarihinin böyle karanlık bir döneminde, İslam kadının sesini yükseltti ve bütün dünyada yankılanan bir değere ulaştırdı. Bugün hiç kimse kadının önceki pozisyonunun doğru ve gerçek olduğunu söylemeye cesaret edememektedir. (Umari, 1990:7)

Bu söylemde İslam tarihi üzerinden kadın olgusuna yönelik eleştiriler ise kültürel yanlışlıklar olarak yorumlanır. Akdemir'e göre Kur'an-ı Kerim, kadın ile erkek arasında hiçbir ayırım yapmamakta, her ikisine de aynı hak ve yükümlülükleri tevdi etmektedir. Ancak, kadın aleyhtarı yabancı kültürlerin İslâm'a girmesi sonucu, kadın asırlar boyu aşağılanmış ve toplumdaki adeta soyutlanmıştır. Ve hâlâ soyutlanmaya devam edilmektedir, işte kadının toplumdaki soyutlanması ve cahil bırakılması sonucudur ki, insanlığın en azından yarısı âtil, işe yaramaz hale getirilmiştir. Akdemir, 1991:257-258)

Yine bu söylemde ayetlerde geçen bazı hükümler genellikle ekonomik olarak izah edilmektedir. Mesela Bakara Suresi'nin 282. ayetinde ... *“erkeklerinizden hazırda olan iki kişiyi şahit yapın. Şayet iki tane erkek hazırda yoksa, o zaman doğruluğuna güvendiğiniz şahitlerden bir erkekle birisi unuttunca öbürü hatırlatması için iki kadını şahit yapın”*... şeklinde geçen ifadeye Mohammad Ali Syed şöyle yaklaşmaktadır: Birincisi bu ayette geçen uygulama sadece finansal sözleşmeler ile sınırlıdır. İkincisi Yedinci yüzyılda Arabistan'da vahiy sırasında mali konulara erkekler daha hâkimdi. Ona göre iki kadının mali tecrübesinin bir erkeğe denk görülmesi bundan dolayı normal karşılanmalıdır.(Syed, 2004:100-101). (Miras, çalışma hayatı, evlilik, erkek üstünlüğü vs. hakkında detaylı bilgi için bkz: Ağçoban, 2013)

c.İdealize edilmiş dil: Bu dile kısmen indirgenmiş bir tanımla “İslamcı feminizm” denilebilir. Temel varsayımı Kuran ve Sünnet'in kadına sağladığı hakların erkek egemen bir toplum tarafından geçersiz kılındığı ve bu hakların uygulanmasının gerekliliği düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşünceye göre Kuran erkek egemen bir mantıkla yorumlanmış ve Kur'an ve Sünnet'in kadına tanıdığı hak ve özgürlük alanı erkek müfessir ve din görevlileri tarafından sansürlenmiştir. Geleneksel İslam toplumlarında sık sık Müslüman kadın din adına baskı altına alınmıştır. Bu yaklaşıma göre, Kadınların karar verici yapılara katılımı desteklenmelidir. İslami gelenekler temelinde, kadınların mülk sahibi olma, bireysel özgürlük ve ekonomik bağımsızlık hakları savunulmalıdır. Müslüman kadınların camilere erişebilme hakkı talep edilmelidir.

Beyza Bilgin şöyle demektedir: Erkeklerin hakim, hatta tek geçerli unsur olduğu toplum düzeninde, İslamiyet'in kadınlar için getirdiği haklar, tamamı erkek olan hukukçularca göz ardı edilebilmiştir. Normal olarak; toplumun yarısından fazlasını teşkil eden kadınlara verilecek hakların, erkeklerin menfaatini tehdit edeceği düşünülmüş olabilir ve aslında öyledir de. (Bilgin, 1997:30)

Ünlü İslamcı feminist ABD'li yazar Amina Wadud Muhsin (1952) "Qur'an and Woman" kitabıyla bu iddiaları üst perdeden dile getirmeyi başarmıştır. Wadud geleneksel tefsirleri erkek egemen bir bakış açısıyla Kuran'ı yorumladıkları için eleştirmekte ve buna karşılık kadın bakış açısıyla Kuran tefsiri denemesi yapmaktadır. Bu tefsiri yaparken de Kuran'ın modern çağda yaşayan kadınlar için "anlamlı" olacak bir okumasını yapmayı amaçlamıştır. Bugüne kadar cinsiyete dayalı (gendered) olarak algılanan bazı meseleleri cinsiyetsiz (nötr) terimlerle açıklamış, evrensel kabul edilmiş bazı meselelerin sınırlılıklarını ve yedinci yüzyıl Arabistan'ına özgü olduklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bunu yaparken de hermenötik metodunu kullanmıştır. (Gürhan, 2011:122)

Wadud'a göre tüm geleneksel İslam alimleri ve fakihlerinin kadından imam olamayacağına dair görüş birliğinde olmalarına karşın kadınlar imamlık yapabilmelidir. Sıra dışı savlarıyla geleneksel çevrelerin tepkilerini üzerine çeken Wadud, 18 Mart 2005 yılında New York'ta bir katedralde yüzün üzerinde erkek ve kadının hazır bulunduğu bir topluluğa Cuma namazı kıldırıştır. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Amina_Wadud, 06.04.2016).

3.Kadın Olgusuna Bakışta Doğrusal Bir İlerleme Var mıdır?

Yukarıda bazı metinlerde eski toplumlarda kadına yönelik tutumun ele alındığından bahsetmiştik. Buna göre eski toplumlarda kimi zaman kadının felaketin habercisi olarak görüldüğü, insan olup olmadığının tartışıldığı hatta bazılarında insandan sayılmadığı görülmektedir. Bundan yola çıkan bazı araştırmacıların ise kadın olgusuna yönelik tarihi bakış açısında İslam medeniyeti ile büyük ve olumlu bir kırılma yaşandığını ileri sürdüğüne değinmiştik. Kimileri ise bunun tam tersi bir düşünceyle İslam'a dayalı kültürün kadına yönelik bakış açısında oldukça olumsuz bir çığır açtığını ve bunun hala devam ettiğini iddia etmiştir. Peki gerçekten de 'kadın tarihi' doğrusal süreçlerin işlediği bir tarih mi olmuştur, yani sürekli iyiye veya sürekli kötüye giden bir durum söz konusu mudur?

Daha başlamadan bu sorunun net bir cevabının bulunmadığı söylenebilir. Nitekim yazının başından da bahsedildiği gibi eski toplumların tamamında kadının kötü muamele gördüğüne dair net bilgiler bulunmamaktadır. Hatta Hammurabi kanunlarında, Asurlular'da ve kısmen Hitit toplumlarında oldukça değerli bir pozisyonda yaşadığını başta belirtmiştik. Bununla birlikte bazı antik toplumlarda Kybele, Artemis, İştâr vb. mitolojik tanrıça örneklerinin çıkmasını o toplumlarda kadına aşırı derecede değer verildiği şeklinde yorumlayanlar olmuştur.

Günümüzde gelişen global şartlar ve insan hakları alanında yaşanan evrensel iyileşmeler geleneksel düşünceleri tartışmaya açmıştır. Bu şartların yoğun baskısı altında kalan geleneksel düşüncelerden kimisi kendisini sorgulamış kimisi ise revize etmeye çalışmıştır. Geleneksel düşüncelerin kendisini sorguladığı veya revize ettiği en belirgin alanlardan biri kuşkusuz "kadın" olgusuna yaklaşımı olmuştur. İslam dinine dayalı kültüre ait düşünce sisteminde kadına olumsuz yaklaşımın İslam'dan değil onun yanlış yorumlanmasına yol açan toplumsal faktörlerden kaynaklandığına yönelik düşünce ve buna benzer yaklaşımların diğer din ve kültürlerde de görülmesi bu durumun göstergelerinden biridir. Geleneksel bakış açılarının

kadın konusundaki görüşlerini revize etmelerindeki temel meşruiyet noktasını ilgili kültürde “özgün metinlerinde kadına yönelik ifade edilen olumlu anlatımların sansürlendiği veya yanlış yorumlandığı” düşüncesi oluşturmaktadır.

Mesela Budist kutsal metinlerinde aydınlanma veya Nirvana’ya ulaşmada kadın ve erkeklerin eşit potansiyellere sahip oldukları ifade edilmektedir. Fakat tarih boyunca Budist kültürdeki kadınla ilgili olumsuz önyargılar aşılamamıştır. Bu gün ise Budist kültüründe kadına yönelik tutumda büyük dönüşüm meydana gelmektedir. Esas Budizm’in kadını erkek kadar önemseydiği düşüncesine dayanan bu dönüşümün en etkili örneği Uluslararası Budist Kadınlar Derneği’dir (Sakyadhita). Ayrıca son yıllarda kadınların keşişe ve manastırda otorite olabilmeleri için organizasyonlar düzenlenmiştir. Bütün bunlar, Budizm’de kadının konumunun belirlenmesinde ve iyileştirilmesinde dikkat çekici gelişmeler olarak görülmektedir. (Arslan, 2014:174-175)

Brahmanlar döneminde Hinduizm’de kadın erkek ilişkileri çok yumuşak algılanırdı. Brahmanları küçümseyen ve nefsin orta derecelerini temsil eden sonraki dönemde, Brahmanlar yok edilmeye başlandığı zaman kastlar oluştu. (Ilgaz, 2000:88-89). Daha sonra Hinduizm, ataerkil bir karaktere büründü. Brahmanlar’da ve Upanisadlar’da söz konusu edilen eğitimdeki ayrımcılık ve zâhidlik anlayışı, bilginin ve kurtuluş yolunun sadece erkeklerin elinde olduğu düşüncesini yerleştirdi. (Harman, 2001:83)

Bu iki örnek kadına yönelik tutum konusunda uzak doğu kültürlerinde ve dinsel görüşlerinde meydana gelen değişimin küresel şartların zorlamasından kaynaklandığını göstermektedir. Nitekim bundan yy’lar öncesinde küresel koşullar kadının ikincilliğine müsaade ettiği için bu tartışmalar açılmamıştır. Benzer bir özeleştirici durumunun semavi dinlerde de yaşandığı görülmektedir.

Mesela geleneksel Yahudi metinlerinde ve kültürel yapısında kadına yönelik dışlayıcı ve aşağılayıcı bir çok örnek bulmak mümkündür. Mesela Klasik Yahudi literatüründe her gün sabah ibadetinde "Rabbim, beni kadın yaratmadığın için sana şükürler olsun!" şeklindeki duaya değinilmişti. Yine Klasik Yahudi metinlerinde “Allah'ın önünde iyi olan adam kadından kaçıp kurtulur, fakat suç işleyen ona tutulur.” (Vaiz, 7/26) denilmektedir (Ünal, 2013:51). Oysa bu gün başta “İsrail Kadın Örgütü” üyeleri olmak üzere Yahudi kimliği taşıyan bir çok kişi asıl Yahudiliğin kadın konusunda sorunları olmadığını ispatlamaya çalışmaktadırlar.

Bundan yaklaşık altı yıl önce Mısırlı ünlü feminist Nawal Saadawi’nin bir konferansta "Erkeğin hakimiyetinde İslam yalnız değil" sözü Yahudi ve Hıristiyan kadınlardan tepki çekmiştir. Nawal Saadawi’nin "Kadın hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasında önceliği Yahudilik ve Ahd-i Atik’de, daha sonra Hristiyanlık ve nihayetinde Kuran’da görebiliriz" sözlerine İsrail Kadın Örgütü üyelerinden Alice Sbalvi "Benim bu düşünceye mutlaka itiraz etmem gerekir” diyerek sert tepki vermişti. Aslında burada Hıristiyan ve Yahudi feministler; kendilerinin “kötü tıynetli” Müslümanlarla aynı kefeye konulmasından rahatsız olup buna itiraz etmişlerdir. (Muhammed, 2015:195)

Günümüzde her ne kadar Hıristiyan kimliğine sahip bazı çevreler savunmacı pozisyonda Hıristiyan kutsal metinlerinin kadının ikincilliği ve kurtuluşu konusunda olumsuz bir yaklaşım sergilemediğini iddia etse de özellikle Pavlus’un mektuplarında yer alan pek çok ifade kadına olumsuz yaklaşımları destekler niteliktedir. Geleneksel Hıristiyan düşüncesine mensup insanlar kutsal metinlerdeki kadına olumlu yaklaşan ifadeleri öne çıkarma ve gerek

kutsal metinlerdeki ve gerekse öncü din adamlarının metinlerindeki olumsuz ifadeleri farklı gerekçelerle açıklama ve hafifletme yoluna gitmektedirler. (Batuk, 2008:47-48)

Yani Hıristiyan ve Yahudi geleneğinde hatta kutsal metinlerinde bir çok olumsuz fikre ve uygulamaya rastlanmasına rağmen bu dinlerin feminist temsilcileri savunmacı bir dille dinlerinin gerçekte böyle olmadığını ispat etmeye çalışmaktadırlar. İlk kadın haham Pauline Bebe'ye göre "Kadın karşıtlığı, adil bir Tanrı düşüncesi ile tezat oluşturur" ve "Kitabı Mukaddes'te kadın karşıtı birçok metin yer alsada diğer metinler onları yalanlamaktadırlar." (Allouche-Benayoun, 2012:613-614)

Bundan anlaşılacağı gibi "kadın" sorunu sadece Müslüman toplumların sorunu değil küresel ölçekte bir hak iddiasıyla yüzleşmekte olan bütün kültürlerin de sorunudur. Modern şartlarda kendilerini yeniden konumlandırma çabasında olan bu kültürler geçmişte kadına yönelik tutumlarını değiştirmek veya eski uygulamaları savunmaktan vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Sonuç

Son başlık altında aktardığımız kısa bilgilerden yola çıkarak eski kültürlerde kadının toplumsal pozisyonu ile ilgili görüş ve uygulamalarda doğrusal bir sürecin söz konusu olmadığını söyleyebiliriz. Kadın sorununun temel haklar sorunu olarak ele alındığı günümüzde küresel şartlar bu sorunu gündeme taşımaktadır. Kadına yönelik tutumda olumsuz görüş ve uygulamalarda dinler tek başına sorumlu değildir.

İslami açıdan kadının toplumsal konumunu savunma pozisyonunda ele alan metinlere benzer metinlerin diğer din ve kültürlerde de görülüyor olması genel bir yargı çıkarmak için başlangıç noktası oluşturabilir. Buna göre kadın olgusunun kültürel evrimini açıklarken din veya dinler üzerinden açıklamanın yetersiz kaldığı görülmektedir. Toplumlar kadına yönelik tutumlarını ağırlıklı olarak kendi şartlarına göre belirlemekte ve bu şartlara dinsel anlam yüklemekte zorluk çekmemektedir.

İslam toplumlarında kadının orijinal metinlerdeki yeri ile gerçek toplumdaki yeri üzerine süren tartışmalar bir süre daha devam edebileceği anlaşılmaktadır. Ve muhtemelen uzun bir süre daha net bir cevap ortaya çıkmayacaktır. Çünkü İslam toplumlarında kadın konusunda hem suçlanan kesim hem de suçlayan kesim orijinal metinlerde dayandıkları delilleri ikna edici bulmaktadırlar.

Kadına bakış açısında kötünden iyiye doğru gelişen doğrusal bir ilerleme yoktur. İnişler çıkışlar ve dini bakış açılarından bağımsız olarak toplumlara göre değişen bir algı durumu söz konusudur.

Dünya tarihi açısından kadının en rahat olduğu ve bireysel bir kimlik üzerinden kendisini rahat ifade edebildiği bir dönemden geçiyor olabiliriz fakat bunun sürekli ileriye gidecek bir iyileşme süreci olarak böyle devam edeceği kesin değildir.

KAYNAKÇA

- Ağçoban, s. (2013), Türkiye’de Kadın ve Çocuklara Hizmet Veren Bir Kurum Olarak Cami, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Allouche-Benayoun, J. (2012), Fransa’da Kadın Hakları ve Liberal Yahudilik, çev: Ramazan Adıbelli, Bütün Yönleriyle Yahudilik, 18-19 Şubat 2012 (Uluslararası Sempozyum) Dinler Tarihi Araştırmaları VIII, s. 599-614.
- Altındal, A. (1991), *Türkiye’de Kadın*, Anahtar Kitapları Yayınları, İstanbul.
- Arat, N. (1980), *Kadın Sorunu*, Edebiyat Fakültesi Matbaası İstanbul.
- Armaner, N. (1961), Hadislere Göre Kadının Sosyal Durumuna Umumi Bir Bakış, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: IX, s. 131-139.
- Arsel, İ. (1989), *Şeriat ve Kadın*, 3. Baskı. İstanbul.
- Arslan, H. (2014), Budizm’de Kadının Konumu, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: I, sayı: 39, s. 147-179
- Akdemir, S. (1991). Tarih Boyunca ve Kur’an-ı Kerim’de Kadın, *İslami Araştırmalar*, 5(4), 262.
- Avcı, M. (2010), İslam Öncesi Türk Devletlerinin Sosyal Hayatında Kadının Rolü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Bilgiseven, A. K. (1989), *İslamiyet’in Kültürel Özellikleri ve İslami Kavramlar*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Batuk, C. (2008), İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı? -Hıristiyanlıkta Kadın Sorununa Genel Bir Bakış- *Dini Araştırmalar*, cilt: XI, sayı: 31, s. 19-48.
- Bilgin, B. (1997), İslâm’da ve Türkiye’de Kadınlar, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XXXVI, s. 29-43.
- Can, S. (2008), *Selçuklular Döneminde Kadın*, Ufuk Ötesi Yayınları, İstanbul.
- Canan, M. Z. (1977), *İslam Tarihi*, c.1, İstanbul.
- Canan, İ. (2008), *Hız Peygamber’in (Sav) Sünnetinde Terbiye*, Işık Akademi Yayınları, İzmir.
- Çağıl, N. (2011), İslam Öncesi Mekke Toplumunda Kadın, *Kur’an’ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur’an Öncesi Mekke Toplumu*, 1-3 Temmuz 2011 İstanbul, s. 199-224.
- Dursun, T. (1991), *Tabu Can Çekişiyor: Din Bu*, 3. Baskı, Kaynak Yay. İstanbul.
- Gökalp, Z. (2005), *Türkçülüğün Esasları*, Sadeleştiren: Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul.
- Gürhan, N. (2011), Kadın Bakış Açısıyla Kur’an’ı Yeniden Okuma Denemesi -Amina Wedud- Kur’an ve Kadın-, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, cilt: III, sayı: 6, s. 112-124.
- Harman, Ö. F. (2001), “Kadın”, *İslâm Ansiklopedisi*, c.24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Amina_Wadud, 06.04.2016.

Ilgaz, A. (2000), Felsefi Bir Problem Olarak Kadın: Kadının Varlık Yapısı Üzerine Bir Çalışma, *Türkiye'nin çağdaşlaşma problemi ve İslam* [Sempozyum: 3-4 Mayıs 1997 İzmir], s. 83-94.

Muhammed, Ş. A. (2015), İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik'te Kadın, *Misbah: İslami Düşünce ve Araştırma Dergisi*, cilt: IV, sayı: 10, s. 195-228.

Okiç, M. T. (1981), *İslamiyet'te Kadın Öğretimi*, DİB Yayınları, Ankara.

Syed, M. A. (2004), *The Position of Women in Islam: A Progressive View*. Albany: State University of New York Press.

Tarhan, N. (2010), *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yayınları, İstanbul.

Umari, J. A. (1990). *Woman in Islam*. Aliyarih, 19.

http://www.islamicstudies.info/literature/Woman_and_Islam.pdf.

Ünal, A. (2013), Yahudilik'te Kadın Algısı, *Kur'an ve Kadın Sempozyumu 4-5 Haziran 2010* Ankara, s. 48-54.